

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування**

Корсакова Інна Сергіївна

**РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ**

Спеціальність: 281 Публічне управління та адміністрування

АВТОРЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи за другим рівнем вищої освіти (магістр)

Миколаїв – 2021

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Актуальність теми. Пенсійна система України – сукупність створених в Україні правових, економічних і організаційних інститутів і норм, метою яких є надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсії.

Сьогодні пенсійна система України знаходиться у кризовому стані, який характеризується такими проявами: суттєвий дефіцит коштів Пенсійного фонду, що призводить до залежності від державного бюджету; тінізація заробітної плати громадян; демографічна криза – значне перевищення кількості пенсіонерів над кількістю громадян, які працюють.

Для України проблема пенсійного забезпечення є надзвичайно актуальною, тому що на даному етапі відбувається такий процес як «старіння нації», що призводить до збільшення кількості людей пенсійного віку та зростання пенсійного навантаження на працюючих. Як результат - незбалансованість доходів і витрат Пенсійного фонду. Тому є необхідність у з'ясуванні шляхів реформування пенсійної системи України, використовуючи досвід інших країн з розв'язання цього питання.

Солідарна пенсійна система – діючий перший рівень української пенсійної системи в умовах демографічної кризи неспроможна фінансово забезпечити гідний рівень життя пенсіонер передбачає утримання громадян пенсійного віку наступними поколіннями працюючих, то може ефективно функціонувати лише за умови розширеного відтворення поколінь. Для її ефективності і пошуку нових джерел фінансування потрібно: розробити заходи, які сприяли б призупиненню процесів «тінізації» доходів населення; підвищити розмір заробітної плати та інших доходів населення.

У сучасних умовах рівень заробітної плати працівників не відповідає вартості робочої сили. Заробітки працівників повинні надавати їм можливість не тільки сплачувати податки й страхові внески, підвищувати рівень споживання, а й робити відповідні заощадження в банківських установах,

формуючи тим самим фінансові ресурси для інвестування національної економіки; залучити підприємців, які працюють за спрощеною системою оподаткування до сплати пенсійних внесків. У свою чергу, співпраця з контролюючими державними органами дасть поштовх до легалізації найманих працівників.

Сучасний стан соціально-економічного розвитку країни, в умовах якого доводиться запроваджувати обов'язкове накопичувальне пенсійне страхування, є об'єктивно непростим, тому потрібно визначити комплекс заходів щодо його втілення. Серед основних пріоритетів, які б дозволили ефективно ввести другий і третій рівні пенсійної системи доцільно виділити: формування базових макроекономічних передумов. Серед них: постійне зростання щонайменше на 3 - 4% ВВП держави, порівняно до попередніх років; зниження рівня безробіття за рахунок створення нових робочих місць; невисокі темпи інфляції; підвищення заробітної плати; підвищення інвестиційної привабливості фінансових інструментів для вкладення коштів накопичувальних пенсійних програм.

Формування стабільного фінансового ринку сприятиме розвитку економічної та соціальної інфраструктури держави, скорішому подоланню фінансової кризи; економічне виховання молоді та населення працездатного віку щодо запровадження обов'язкового накопичувального пенсійного страхування, визначення його переваг для кожного громадянина. Для цього доцільно запровадити у загальноосвітніх навчальних закладах факультативи, у вищих навчальних закладах ввести спецкурс «Основи пенсійної реформи в Україні», в організаціях, установах і на підприємствах проводити навчальні семінари з питань використання накопичувальних пенсійних програм. У засобах масової інформації проводити роз'яснювальну роботу, на телебачення створювати освітні програми про формування національної пенсійної моделі; забезпечення інституціональної готовності пенсійної системи, яка передбачає створення інфраструктури та механізмів її ефективного управління.

Проблема пенсійної системи стосується всього дорослого населення країни незалежно від того, в якій мірі кожна людина усвідомлює цей факт.

Пенсійна система України несправедлива, нереформована, обтяжлива для суспільства. Пенсії для абсолютної більшості людей залишаються мізерними, засоби, що поступають на їх виплату в масштабі країни, величезні, а їх сума з року в рік зростає несумісними з можливостями економіки темпами.

Спеціалісти вважають, що позитивними моментами введення пенсійної реформи в Україні є: підвищення добробуту українських пенсіонерів; створення умов для забезпечення Пенсійного фонду необхідними для виплат коштами; гарантування стабільної виплати гідної пенсії у майбутньому; виведення з тіньового сектору економіки великої частини працездатного населення, яке отримує зарплату «у конвертах», чим позбавляють себе можливості отримувати гідну пенсію; удосконалення порядку призначення, перерахунку пенсій.

Реформувати пенсійну систему необхідно за рахунок: реформування солідарної системи, створення накопичувальної системи, розвитку системи добровільного пенсійного забезпечення. Солідарна система вже фінансово неспроможна забезпечити достатній рівень пенсій. Сумарних відрахувань недостатньо для утримання такого рівня пенсій. Тому необхідно долучити до цієї системи інші, недержавні організації. Забезпечити фінансову стійкість і соціальну справедливість солідарної системи. Для цього потрібно забезпечити обов'язкове державне пенсійне страхування, встановити порядок визначення пенсій та обмежити максимальні пенсії. Також необхідні економічні стимули для пізнішого виходу людей на пенсію. Існує необхідність створення нових фінансових інструментів, що забезпечуватимуть доходність пенсійних активів.

Правовим проблемам пенсійного забезпечення присвячені роботи Н.М. Хуторян, М.М. Шумило, М.П. Стадник, О.Я. Лаврів, Н.П. Коробенко, О.М. Ярошенко, С.М. Прилипко, А.М. Слюсар та інших науковців.

Метою магістерської роботи є дослідження проблем реформування пенсійної системи України як складової соціального захисту населення

Для досягнення мети визначено наступні **завдання**:

- дослідити причини реформування пенсійної системи в Україні, як складову соціального захисту;
- проаналізувати проблемні питання пенсійної системи України та шляхи їх вирішення;
- дослідити особливості солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- дослідити переваги накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- проаналізувати особливості пенсійних виплат в системі недержавного пенсійного забезпечення.

Об'єктом дослідження є діюча пенсійна система України.

Предметом дослідження є реформування пенсійної системи в Україні з метою забезпечення права на пенсійні виплати, як гарантію на соціальний захист, передбачену Конституцією України.

Методологічна основа роботи. Теоретичну та методологічну основу магістерського дослідження становлять: наукові праці та методичні розробки провідних вітчизняних вчених з проблем пенсійного забезпечення. При проведенні дослідження застосовувались загальнонаукові методи. Інформаційною базою дослідження є основні положення законів України, указів Президента України, постанов Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, використовувалися відповідні законодавчі акти з питань пенсійного забезпечення, публікації наукових установ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у необхідності дослідження проблемних питань пенсійного забезпечення. Визначені проблемні питання реформування пенсійної системи, як складової соціального захисту населення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що

теоретичні узагальнення, висновки та пропозиції є певним внеском до теорії і практики пенсійного забезпечення в цілому.

Апробація результатів досліджень. Основні положення та результати дослідження пройшли апробацію в процесі обговорення на XXIV-й Всеукраїнській науково-практичній конференції: Могілянські читання – 2021: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 8-12 листопада 2021 року).

Публікації: Основні теоретичні положення й результати дослідження висвітлено:

Корсакова І.С. Інформаційний супровід пенсійної реформи в Україні // Могілянські читання – 2021: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти: XXI Всеукраїнська науково – методологічна конференція: тези доповідей «Публічне управління в Україні в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів». – Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021.- С.

Магістерська робота має таку структуру: вступ, три розділи (шість підрозділів), висновки, загальний обсяг роботи складає 90 сторінок. Список використаних джерел містить 59 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми магістерської роботи, представлено мету і завдання, визначено об'єкт та предмет, сформульовано методологію і експериментальну базу дослідження, показано наукову новизну, теоретичну і практичну значущість отриманих результатів, апробацію результатів.

У першому розділі «Причини реформування пенсійної системи України» охарактеризовано загальний стан пенсійної системи як складової системи соціального захисту населення, висвітлено соціальну напруженість суспільства через незадовільний матеріальний стан населення, невпевненість у поточному часі та майбутньому як окремої людини, так і різних соціальних груп.

Основна увага приділяється визначенню причин необхідності реформування пенсійної системи України з метою пошуку адекватних заходів для її реформування.

Наголошено, що Україна, як суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава гарантує своїм громадянам право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними особами [18, Ст.46].

Зазначено, що пенсійна система України потребує термінового фундаментального реформування, внесення суттєвих змін до її структури. За нинішніх тенденцій пенсійна система України залишається фінансово нестійкою. Без капітальної перебудови чинна пенсійна система, побудована на внесках на основі доходів, буде як і раніше, дефіцитною і не здатною забезпечити адекватні і справедливі пенсії для всіх пенсіонерів.

Акцентується увага, що головною складовою системи соціального захисту населення є пенсійне забезпечення. Тому подальший розвиток пенсійної системи як елементу соціального захисту населення, не може здійснюватися ізольовано від реформування суспільно-політичних та соціально-економічних процесів.

Це зумовлює в системі пенсійного забезпечення та соціальній політиці необхідність комплексного державного управління реформами й удосконалення відповідних організаційно-економічних механізмів у зазначених сферах. Оскільки Україна перебуває під впливом сучасних загальносвітових тенденцій, тому у контексті майбутнього розвитку системи соціальних прав, меж їх поширення загалом і соціального забезпечення зокрема, можна дійти висновку, що соціально-економічна політика держави повинна бути направлена на досягнення європейських стандартів якості життя, керуватись євроінтеграційними орієнтирами розвитку.

В роботі наголошується, що пенсійне забезпечення розглядається як особливий складовий елемент соціальної функції держави і водночас як сукупність методів задоволення матеріальних потреб тих верств населення, які відповідно до чинного законодавства, мають право на отримання пенсії. Пенсійне забезпечення є однією з основних гарантій матеріального забезпечення непрацездатних громадян, оскільки для непрацездатних пенсіонерів пенсія фактично стає основним джерелом їх існування.

Зазначено, що пенсійна система України складається із загальної і особливої частин. Загальну частину складають норми, що формують предмет пенсійного забезпечення, створюють його метод, визначають сферу дії законодавства, втілюють принципи пенсійного забезпечення. Змістом особливої частини є всі інші норми, що у сукупності складають такі інститути, як загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; недержавне пенсійне забезпечення, пенсійне забезпечення на пільгових умовах; інститут призначення, перерахунку й виплати пенсій тощо.

У другому розділі «Солідарна та накопичувальна системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування» досліджено основні аспекти солідарної системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, її особливості та переваги; досвід інших країн.

Зазначено, що солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування базується на засадах солідарності й субсидування і здійснення виплати пенсій та надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду в порядку та на умовах, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

За рахунок коштів Пенсійного фонду в солідарній системі призначаються пенсії: «а) за віком; б) по інвалідності внаслідок загального захворювання (у тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства); г) у зв'язку з втратою годувальника. Особі, яка має одночасно право на різні види пенсії, призначається одна з них за її вибором».

Пенсія із солідарної системи виплачується:

1) застрахованим громадянам України, які мають необхідний страховий стаж, досягли пенсійного віку чи визнані особами з інвалідністю, а в разі їх смерті – члени їх сімей та інші передбачені законом особи;

2) особи, яким до дня набрання чинності Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» була призначена пенсія відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення» (крім соціальних пенсій) або була призначена пенсія (щомісячне довічне грошове утримання) за іншими законодавчими актами, але вони мали право на отримання пенсії за Законом України «Про пенсійне забезпечення», за умови, якщо вони, в передбачених випадках – члени їх сімей, не отримують пенсію (щомісячне довічне грошове утримання) з інших джерел.

У випадку добровільної сплати страхових внесків до солідарної та \або накопичувальної системи пенсійного страхування особами, які не підлягають загальнообов'язковому пенсійному страхуванню, на умовах, визначених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», мають право на отримання пенсії й соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду та\або довічної пенсії чи одноразової виплати за рахунок коштів Накопичувального фонду».

Пенсія за віком - це вид пенсійної виплати в солідарній системі, що є регулярним (щомісячним) грошовим забезпеченням осіб, які відповідно до діючого законодавства досягли пенсійного віку та мають необхідний страховий стаж. Головними ознаками, елементами юридичного складу цього виду пенсійних правовідносин є пенсійний вік і страховий стаж.

Звертається увага, що суб'єктами солідарної системи є: 1. застраховані особи, а в окремих випадках, визначених законодавством - члени їхніх сімей та інші особи; 2. страхувальники; 3. Пенсійний фонд; 4. уповноважений банк; 5. підприємства, установи, організації, що здійснюють виплату та доставку пенсій.

Застрахованою особою є фізична особа, яка підлягає цьому страхуванню, сплачує (сплачувала) та/або за яку сплачуються чи сплачувалися у встановленому законом порядку страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та до накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Ця особа є головним суб'єктом правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування, так як соціально-страхова система спрямована на реалізацію її прав.

Важливим є перелік осіб, які згідно Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (ст. 11) підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню:

1) «громадяни України, іноземці (якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України) та особи без громадянства, які працюють на підприємствах, в установах, організаціях, створених відповідно до законодавства України, незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, у філіях, представництвах, відділеннях та інших відокремлених підрозділах цих підприємств та організацій, у громадських об'єднаннях, у фізичних осіб - підприємців, осіб, які провадять незалежну професійну діяльність, та в інших фізичних осіб на умовах трудового договору (контракту) або працюють на

інших умовах, передбачених законодавством, або виконують роботи (надають послуги) на зазначених підприємствах, в установах, організаціях чи у фізичних осіб за договорами цивільно-правового характеру;

2) фізичні особи - підприємці, у тому числі ті, які обрали спрощену систему оподаткування;

3) особи, які провадять незалежну професійну діяльність, а саме наукову, літературну, артистичну, художню, освітню або викладацьку, а також медичну, юридичну практику, в тому числі адвокатську, нотаріальну діяльність, або особи, які провадять релігійну (місіонерську) діяльність, іншу подібну діяльність та отримують дохід від цієї діяльності;

4) громадяни України, які працюють у розташованих за межами України філіях, представництвах, інших відокремлених підрозділах підприємств та організацій (у тому числі міжнародних), створених відповідно до законодавства України (якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України);

4¹) працівники дипломатичної служби, направлені у довготермінове відрядження;

5) громадяни України та особи без громадянства, які працюють в іноземних дипломатичних представництвах та консульських установах іноземних держав, філіях, представництвах, інших відокремлених підрозділах іноземних підприємств та організацій, міжнародних організацій, розташованих на території України (якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України);

6) особи, які працюють на виборних посадах в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, громадських об'єднаннях та отримують заробітну плату (винагороду) за роботу на таких посадах;

7) особи, які проходять строкову військову службу у Збройних Силах України, інших утворених відповідно до закону військових формуваннях, Службі безпеки України та службу в органах і підрозділах цивільного

захисту;

8) особи, які доглядають за дитиною до досягнення нею трирічного віку та відповідно до закону отримують допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та/або при народженні дитини, при усиновленні дитини;

9) один із непрацюючих працездатних батьків, усиновителів, опікун, піклувальник, один із прийомних батьків, батьків-вихователів, які фактично здійснюють догляд за дитиною з інвалідністю, дитиною, хворою на тяжке перинатальне ураження нервової системи, тяжку вроджену ваду розвитку, рідкісне орфанне захворювання, онкологічне, онкогематологічне захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкий психічний розлад, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гостре або хронічне захворювання нирок IV ступеня, за дитиною, яка отримала тяжку травму, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, якій не встановлено інвалідність, а також непрацюючі працездатні особи, які здійснюють догляд за особою з інвалідністю I групи або за особою, яка досягла пенсійного віку та за висновком закладу охорони здоров'я потребує постійного стороннього догляду, якщо такі непрацюючі працездатні особи отримують допомогу, надбавку або компенсацію відповідно до законодавства;

10) особи, які отримують допомогу по тимчасовій непрацездатності, а також особи, які перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами і отримують допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами;

11) військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової служби), поліцейські, особи рядового і начальницького складу, у тому числі ті, які проходять військову службу під час особливого періоду, визначеного законами України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та «Про військовий обов'язок і військову службу»;

12) патронатні вихователі, батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу, прийомні батьки, якщо вони отримують грошове

забезпечення відповідно до законодавства;

13) члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню на інших підставах;

14) непрацюючий інший з подружжя працівника дипломатичної служби, який перебуває за кордоном за місцем довготермінового відрядження такого працівника».

Робиться висновок, що застрахованих осіб можна згрупувати таким чином: працівники; фізичні особи – підприємці; фізичні особи, які забезпечують себе роботою самостійно; військовослужбовці та прирівняні до них особи; фізичні особи, які виконують іншу суспільно корисну діяльність, і це свідчить і про загальнообов'язковість і про загальний соціальний захист одночасно.

Розкрито особливості накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та вказано на відмінності від інших двох рівнів, а саме: різними джерелами одержання пенсій; залежністю розміру пенсії від трудового вкладу особи; успадкуванням коштів, облікованих на накопичувальному пенсійному рахунку, родичам померлої застрахованої особи; створенням потужного джерела інвестиційних ресурсів для зростання економіки.

Суб'єктами системи накопичувального пенсійного забезпечення є: особи, від імені та на користь яких здійснюється накопичення та інвестування коштів; підприємства, установи, організації та фізичні особи, що здійснюють перерахування внесків до системи накопичувального пенсійного забезпечення; Накопичувальний фонд; недержавні пенсійні фонди; юридичні особи, які здійснюють адміністративне управління накопичувальним фондом і недержавними пенсійними фондами та управління їх пенсійними активами; зберігач; страхові організації. Інші суб'єкти системи накопичувального пенсійного забезпечення можуть бути визначені законами України.

Зазначено, що суть такої системи полягає в тому, що частина

обов'язкових внесків до пенсійної системи повинна накопичуватись у Накопичувальному фонді і обліковуватись на пенсійних рахунках громадян, які сплачуватимуть такі внески. Ці кошти в свою чергу будуть інвестуватись в економіку України з метою отримання інвестиційного доходу.

У третьому розділі «Третій рівень пенсійної системи - система недержавного пенсійного забезпечення» з'ясовано... Законодавство про недержавне пенсійне забезпечення складається із Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, законів України «Про страхування», «Про банки і банківську діяльність», «Про інститути спільного інвестування», «Про цінні папери і фондову біржу», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» та інших нормативно-правових актів.

Система недержавного пенсійного забезпечення становить третій рівень пенсійної системи та є складовою частиною системи накопичувального пенсійного забезпечення, що ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат.

Акцентовано увагу, що одним з основних якісних показників, які характеризують систему недержавного пенсійного забезпечення, є сплачені пенсійні внески. Разом з іншими надходженнями вони формують активи пенсійного фонду. Сплата пенсійних внесків є добровільною. Участь або неучасть працівників у сплаті пенсійних внесків до пенсійного фонду не може бути: умовою здійснення роботодавцем відрахування пенсійних внесків на користь цих працівників до пенсійного фонду; підставою для обмеження прав таких працівників у трудових відносинах з роботодавцем.

ВИСНОВКИ

Для України проблема пенсійного забезпечення є надзвичайно актуальною, тому що на даному етапі відбувається такий процес як «старіння нації», що призводить до збільшення кількості людей пенсійного віку та зростання пенсійного навантаження на працюючих. В результаті маємо незбалансованість доходів і витрат Пенсійного фонду. На сьогодні пенсійна система України знаходиться у кризовому стані, який характеризується такими проявами:

- значний дефіцит коштів Пенсійного фонду, що призводить до посилення залежності від державного бюджету;
- тінізація заробітної плати громадян;
- демографічна криза – значне перевищення кількості пенсіонерів над кількістю громадян, які працюють;
- відсутність обов'язкової накопичувальної пенсійної системи;
- фінансова нестабільність солідарної системи;
- складність і нестабільність вітчизняного пенсійного законодавства;
- не створено належних умов для ефективного функціонування недержавного пенсійного страхування, існує недовіра до пенсійної системи;
- довготривала економічна криза, викликана трансформаційними процесами.

Причина низької зацікавленості населення в пенсійному страхуванні полягає у недосконалій системі обчислення розміру пенсії, зокрема надані переваги тривалості трудового стажу перед розміром сплачених внесків. За чинним порядком, страховий стаж з урахуванням сплати мінімального внеску (чітко за ст. 24-25) обраховується лише з 1 липня 2000 р. – з дати впровадженого персоніфікованого обліку. За попередній період він визначається відповідно до чинного раніше законодавства, тобто трудовий стаж до липня 2000 р. наперед вважається страховим незалежно від сплати внесків. Через це багато теперішніх пенсіонерів мають великий страховий стаж понад 35 років. І навіть це не забезпечує їм гідну старість.

Також спостерігається слабка зацікавленість населення у здобутті пенсійних прав тому, що вітчизняне пенсійне законодавство складне і нестабільне.

Пенсійна система працює в умовах максимального фінансового напруження, не забезпечуючи при цьому достатнього задоволення потреб пенсіонерів, які з виходом на пенсію втрачають половину свого заробітку. Для української економіки характерним залишається виплата заробітної плати «у конвертах». З метою зниження рівня оподаткування виплачується мінімальна заробітна плата, а реальні доходи не оподатковуються, що сприяє розвитку тіньового сектору економіки. Відповідно знижується рівень оподаткування фонду заробітної плати, де найбільшу частку складають відрахування до Пенсійного фонду України.

Одна з причин такої ситуації – слабка залежність між сумою сплачених пенсійних внесків і розміром пенсії (низький коефіцієнт заміщення), внаслідок чого населення не сприймає внески як необхідну передумову для здобуття власних пенсійних прав, а отже, намагається уникнути або мінімізувати їх сплату.

В Україні існує таке порушення принципу соціальної справедливості у вітчизняній пенсійній системі: соціально невиправдана та економічно необґрунтована диспропорція в розмірах призначених пенсій, установлених спеціальними законами для представників окремих професій та посад (народних депутатів, працівників прокуратури, помічників народних депутатів, суддів, військовослужбовців, працівників національного банку та самоврядування, державних службовців, науковців, та ін.).

Необхідно більш виважено підходити до питання надання пенсій за особливі умови роботи з внесенням відповідних поправок до нормативних документів, вітчизняне пенсійне законодавство передбачає дуже широкий перелік категорій працівників, які мають право на достроковий вихід на пенсію. Це провокує розбалансування пенсійної системи у частині демографічного навантаження на працюючих.

Найбільшою проблемою сьогодні є демографічна ситуація в країні. Кризові явища перехідного періоду зумовили різке скорочення й без того невисокої народжуваності, що призвело до нового витка старіння населення України.

В Україні діє трирівнева система пенсійного забезпечення. На даний час вона складається з першого рівня (солідарної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування), другого рівня (накопичувальної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування) і третього рівня (системи добровільних пенсійних заощаджень - НПФ). Усі три рівні реформуються, але не достатньо для того, щоб не створювати соціальної напруги в суспільстві..

Сьогодні Україна обслуговується пенсійною системою, основи якої було ще закладено у 1889 році в Німеччині канцлером Отто фон Бісмарком та скальковані радянським керівництвом у часи УРСР (у 1956 році в СРСР уперше було введено пенсію для робітників та службовців, а в 1964-му – для колгоспників). Ідеться про солідарну ПС, коли в Пенсійний фонд на користь нинішніх пенсіонерів платять ті, хто працює, у надії, що в майбутньому на їхню користь платитимуть інші покоління. Система непогано функціонувала, доки кількість працюючих була великою, а пенсіонерів – незначною. Та в 1980–1990-х роках ситуація в Україні кардинально змінилася: завершився демографічний перехід до сім'ї з 1–2 дітьми; зросли тривалість життя й кількість пенсіонерів; зменшилася чисельність працюючих.

Попри те що пенсійний внесок в Україні є одним із найбільших у світі, Пенсійному фонду постійно бракує власних грошей для виконання пенсійних зобов'язань, обсяг яких щороку зростає і на 2021-й становить 253 млрд грн. Перманентні дефіцити Пенсійного фонду покриваються трансфертами з бюджету, забираючи державні ресурси від фінансування сфер охорони здоров'я, культури, освіти, оборони, будівництва.

Солідарна пенсійна система - існуючий перший рівень української пенсійної системи в умовах демографічної кризи неспроможна фінансово

забезпечити гідний рівень життя пенсіонерів. Оскільки вона передбачає утримання громадян пенсійного віку наступними поколіннями працюючих, то може ефективно функціонувати лише за умови розширеного відтворення поколінь. Для підвищення її фінансової стійкості і пошуку нових джерел фінансування потрібно:

- розробити заходи, які приляжи б призупиненню процесів «тінізації» доходів населення;

- підвищити розмір заробітної плати та інших доходів населення. У сучасних умовах рівень заробітної плати працівників не повною мірою відповідає вартості робочої сили. Заробітки працівників повинні надавати їм можливість не тільки сплачувати податки й страхові внески, підвищувати рівень споживання, а й робити відповідні заощадження в банківських установах, формуючи тим самим фінансові ресурси для інвестування національної економіки;

- співпраця з контролюючими державними органами дасть поштовх до легалізації найманих працівників;

- провести широкомасштабну пропаганду щодо залучення громадян до третього рівня пенсійної системи – недержавного пенсійного забезпечення.

Світова практика реформування пенсійної системи свідчить про те, що в галузі реформування національних пенсійних систем використовується досить широкий арсенал методів. Серед них це: підвищення віку виходу на пенсію, економічне стимулювання відкладеного виходу на пенсію, збільшення періоду обліку заробітку при розрахунку розміру пенсії, збільшення періоду обліку заробітку при розрахунку розміру пенсії, збільшення абсолютних розмірів і частин страхових внесків, скорочення кількості пільговиків, використання додаткових форм пенсійного забезпечення у вигляді корпоративних і професійних й інших приватних пенсійних систем.

У довгостроковій перспективі єдиним шляхом вирішення цієї

проблеми є стимулювання економічного зростання у рамках політики, що спрямована на створення ринкової економіки і яка передбачає скорочення державних витрат.

Для подальшого розвитку державної пенсійної системи необхідно створити нову інституційну базу, яка буде визначати макроекономічні пропорції та механізми перерозподілу для кожного інституту пенсійної системи на основі встановлення державних соціальних стандартів. При цьому необхідно мати обґрунтування оптимальної частки валового внутрішнього продукту, яке використовується на пенсійне забезпечення, як в цілому, так і по окремих пенсійних інститутах на довгострокову перспективу з урахуванням вдосконалення механізмів, їх зв'язку з системою заробітної плати і доходів, умовами найму та віком виходу на пенсію. У такому випадку держава повинна проводити активну політику в сфері зайнятості та заохочувати створення малого бізнесу.

Пенсійне забезпечення є ядром всієї системи соціального захисту населення, яке зачіпає інтереси практично кожного громадянина, а це означає, що від того, наскільки прозорі будуть схеми пенсійних відрахувань та зрозуміли й порядок обчислення пенсій, залежить загальний настрій суспільства на проведення або відторгнення реформ.

Пенсійна система завжди залишається базовим складником системи соціального забезпечення через систему соціальних гарантій та суттєвим чинником, який безпосередньо впливає на стан економіки держави. Соціальна та економічна роль політики пенсійного забезпечення у сучасному суспільстві визначається надійністю пенсійного забезпечення, що є основою соціальної стабільності держави, а також економічної. Завданням України є утримання соціальних стандартів і підвищення їх до стандартів Європейського Союзу та Міжнародної організації праці.

АНОТАЦІЯ

SUMMARY